

De ziekenzaal van Aduard.

brek. Volgens de overlevering zouden tweehonderd broeders de stenen van hand tot hand van de tichelovens naar de bouwplaats hebben doorgegeven. Dat moet zwaar werk zijn geweest, want de kloostermoppen, zoals de bakstenen werden genoemd, hadden nog dezelfde maten als de tufsteen waar men tot dan toe mee had gebouwd: 30 bij 15 bij 8 centimeter.

De introductie van baksteen in het begin van de dertiende eeuw leidde tot een nieuwe architectuur, met een eigen bouwtechniek en een eigen vormgeving. De bouwmeesters hebben de mogelijkheden die het nieuwe bouw materiaal bood meteen tot het uiterste uitgebuit, met een lust tot versieren die we bij de strenge cisterciënzers niet zouden verwachten. Al de nieuwe cisterciënzerkloosters in Denemarken en in de Hanzesteden van Noord-Duitsland zijn in deze overgangsstijl gebouwd. Het is de elegante romano-gotische stijl, waarin nu ook Aduard zijn grote bakstenen kerk bouwde.

Het moederklooster Klaarkamp, dat kort na Aduard eveneens met de bouw van een nieuwe abdijkerk was begonnen, koos voor de strakke lijnen van de traditionele Hollandse baksteengotiek; de vertrouwde eenvoud die ook de kerken

van de bedelorden kenmerkte. De kerk van Klaarkamp kreeg een ondiep en rechthoekig koor, sterk lijkend op het koor van de eerste cisterciënzer kloosterkerken in Frankrijk. Het zou de degelijkheid demonstreren die men van een ouder cisterciënzerklooster mocht verwachten.

Abt Wigbold heeft in 1240 nog de eerste steen gelegd van de nieuwe kerk van Aduard. Twee jaar later is hij gestorven. Hij was zesentwintig jaar abt geweest. Onder zijn opvolgers *Eylwardus*, *Egbert* en *Eppo* is de bouw van de abdijkerk gestaag voortgezet. In 1255 was men zover gevorderd dat er vijftien altaren konden worden gewijd. Onder abt *Geyko* (1262-1268) is de abdijkerk voltooid. De bouw had driëntwintig jaar geduurd. In 1263 kwam de bisschop van Münster naar Aduard om de nieuwe abdijkerk te wijden.

De Friese geleerde Ubbo Emmius (1547-1625) heeft in 1616 de abdijkerk nog vóór de afbraak bezocht. Hij beschrijft de kerk aldus:

'Het was een fantastisch bouwwerk, zowel wat zijn afmetingen betrof, als wegens de schoonheid van zijn architectuur. Het had opvallend hoge gewelven. Zij werden gedragen door achttien zware zuilen. Daarboven begon het schuine dak. Het schip was 50 passen lang en 15 passen breed [80 bij 24 meter]. Het dwarsschip mat 25 bij 14 passen [40 bij 22 meter], was even hoog als het schip en had acht zuilen. De gewelven van de zijbeuken rustten op de zijmuren, die een kunstig patroon vertoonden. In het halfronde priesterkoor stond het hoogaltaar. Daar omheen stonden op enige afstand twaalf kleinere ronde zuilen uit één stuk, telkens twee naast elkaar. Achter de zuilen was een omloop met elf kapellen, ieder met een eigen altaar. Alles van een ongelofelijke pracht en kunstzinnigheid.' (Rerum Frisiarum Historia XI,164)

De beschrijving van Emmius klopt ongeveer met wat bij de opgravingen van 1939-'40 aan het licht is gekomen, en met wat wij kennen van de romano-gotische architectuur. Nog altijd zijn in het Groninger land elf bakstenen kerken te vinden die in navolging van Aduard in deze romano-gotische stijl zijn gebouwd.

De ziekenzaal

Ook aan de rest van het klooster is men blijven bouwen en verfraaien. Abt *Eggardus* (1268-1287) heeft een nieuwe slaapzaal aan het complex toegevoegd en een abtshuis laten bouwen 'met witstenen stoep'. Hij heeft in de kerk

De voormalige ziekenzaal van de abdij van Aduard, voor de restauratie (foto 1910).

terciënzerkloosters de meeste uithoven, in deze contreien meestal 'voorwerken' genoemd. Het waren er een stuk of twaalf, met in totaal 5500 tot 6500 hectare land. Aduard was bij ons verreweg het rijkste cisterciënzerklooster. De uithoven van Aduard lagen van Aduarder Zijl tot Drenthe, rond de waterlopen Peizerdiep en Hunze-Reitdiep. Het brede Van Starckenborghkanaal, dat nu vlak langs Aduard loopt en het oude landschap doorsnijdt, werd pas aangelegd in de twintigste eeuw.

Aduard of Ad-wert was gebouwd op een oude wert of wierde: een ruime terp omgeven door moerassig kwelderland. Daaromheen liepen de geulen van de verschillende waterlopen die van het Drentse veengebied naar zee stroomden. Aan de noordwestelijke kant lagen als 'eilanden' Middag en Humsterland, door water omgeven. Beide waren al eerder door lage dijken tegen de zee beschermd. Het klooster kon vrij gemakkelijk de drassige kweldergronden verwerven die rondom de terp lagen, en is deze stukje bij beetje gaan inpolderen. Aan het einde van de waterlopen werden eenvoudige sluizen aangelegd, die naarmate de inpoldering vorderde steeds verder naar het noorden moesten worden verlegd. Aduard had bij de verdere aanleg van dijken en sluizen in dit gebied de leiding.

De rivier de Hunze, die vanuit Drenthe noordwaarts stroomt, gaat ten oosten van Aduard verder als het brede Reitdiep, dat tot ver in de negentiende eeuw in open verbinding stond met de zee. Via het Reitdiep voeren de broeders van de abdij met hun koggeschepen naar Vlaanderen, Bremen, Hamburg en de Oostzee. In de Hanzesteden wisten ze al in 1273 gunstige faciliteiten te verwerven. Ze brachten er hun producten: zuivel, gepekeld vlees en huiden, om deze te ruilen voor rogge en bouwmaterialen. Hun huis in de stad Groningen op de Holm fungeerde in die tijd als kantoor en opslagruimte. Omdat het Reitdiep bijzonder bochtig en moeilijk met zeilschepen te bevaren was, legde Aduard omstreeks 1400 het Aduarderdiep aan: een rechte vaart van zuid naar noord, parallel aan het Reitdiep. Er kwam een drieboogige bakstenen brug in de nabijheid van het klooster: de Steentil. Via het Aduarderzijl komt het Aduarderdiep verderop weer in het Reitdiep uit. De loop van deze vaarten is vandaag de dag nog precies dezelfde als in de middeleeuwen. Alle waterwegen komen via

De ziekenzaal van Aduard na de restauratie van 1924 (foto 2014).

Sint-Annen (Klein Aduard)

Vrouwenklooster van Aduard

Het kleine dorp Sint-Annen, tien kilometer ten noordoosten van de stad Groningen, is ontstaan binnen de gracht van het voormalig cisterciënzerinnenklooster Sint-Annen of Klein Aduard. Het was een vrouwenklooster van Aduard, in 1340-1342 door vrouwe Adderth van Tjum op haar landgoed Inrahuis gesticht. Over deze stichteres en over haar stichting is maar weinig bekend. Het klooster heeft niettemin meer dan 250 jaar bestaan. Het is in 1594 opgeheven en op last van de Staten van Groningen afgebroken.

De kloosterkroniek van Aduard vermeldt dat het zusterklooster Klein-Aduard in 1340 door abt Fredericus is gesticht. In 1342 gaf het Generaal Kapittel zijn goedkeuring aan de nieuwe stichting. Vervolgens moest ook de goedkeuring van de paus worden verkregen. Het was de tijd dat de pausen resideerden in Avignon, waar het pauselijk hof zich had ontwikkeld tot een schitterend middelpunt van geleerdheid en kunst. Daar was uiteraard veel geld voor nodig, wat men onder andere verkreeg door gebruik te maken van de oude bepaling dat alle kerkelijke stichtingen en benoemingen de goedkeuring van de paus vereisten. Om die goedkeuring te krijgen moest men de nodige leges betalen. Vandaar dat we over dit vrij onbelangrijke vrouwenkloostertje in het verre Friese land in de archieven van het Vaticaan een uitvoerig pauselijk document aantreffen, waarin paus Clemens VI op 4 juli 1344 vanuit Avignon aan de abt van Cîteaux zijn goedkeuring geeft voor de stichting van 'een klooster in

Inrahus in Frisia', een schenking van ene vrouwe Adderth van Tjum. De paus verleende bij deze gelegenheid aan allen die het klooster zouden bezoeken een aflaat van veertig dagen. De drie regels die de kroniek van Aduard hieraan wijdt zijn, samen met de tekst van de pauselijke bul, ongeveer de enige informatie die we over dit kleine klooster hebben.

Dank zij de bewaard gebleven pauselijke bul kunnen we de gang van zaken tijdens de stichtingsperiode tamelijk goed reconstrueren. De edele vrouwe Adderth van Tjum geeft in 1340 te kennen dat zij op haar landgoed Inrahus een cisterciënzerinnenklooster wil stichten. Zij zal zelf zorg dragen voor de nodige gebouwen, boeken, luidklokken, inkomsten en voor al het andere dat nodig is voor een nieuwe kloosterstichting. Ze draagt daartoe al haar onroerende en roerende goederen aan het klooster over. Met de bouw van de kapel is men waarschijnlijk alvast begonnen,

se in het aanbod van Gerke. Een monnik van Klaarkamp, Wibrand, die een neef was van de abt van Mariëngaarde, werd ingezet als bemiddelaar. Hij ging naar de bisschop. Het draaide erop uit dat gekozen werd voor aansluiting bij de cisterciënzers. De bisschop zou bij het Generaal Kapittel van Cîteaux het verzoek indienen om Gerkes klooster in de cisterciënzerorde op te nemen. De abt van Klaarkamp zou de paterniteit krijgen en neef Wibrand zou de eerste abt worden. De abt van de regulieren van Ludingakerke zou schadeloos worden gesteld.

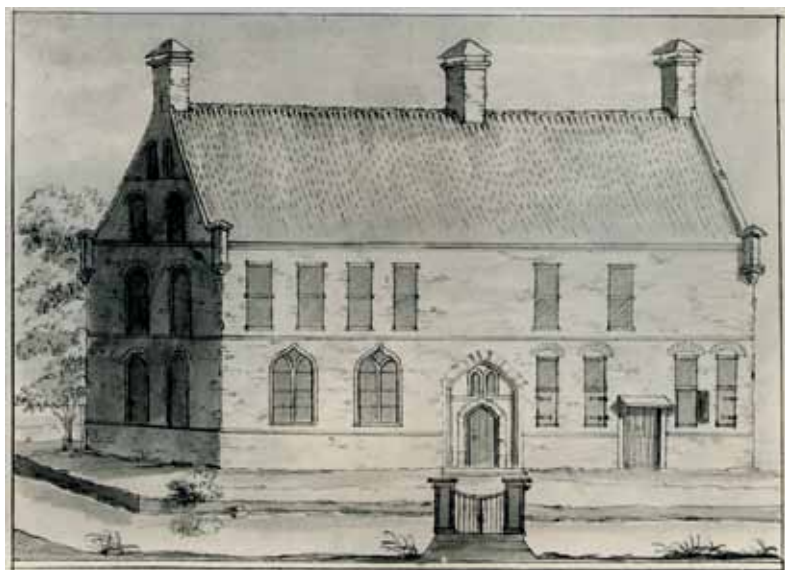
Inmiddels was Gerkes klooster echter al een paar jaar aangesloten bij de norbertijnen van Mariëngaarde. Die lieten zich niet zomaar afschepen. Wat nu? Prior Ripertus was bereid om te vertrekken, maar de abt van Mariëngaarde benoemde meteen een ander. En broeder Gerfridus was niet van plan om terug te gaan. Omdat er geen overeenstemming werd bereikt, haalde men er na enige tijd opnieuw een bemiddelaar bij. Deze liet de betrokkenen zelf hun wensen kenbaar maken. De regulieren van Ludingakerke haakten af. Er moest dus gekozen worden tussen de norbertijnen van Mariëngaarde en de cisterciënzers van Klaarkamp. Het voorstel was eenvoudig. Wie voor de norbertijnen koos, zou vertrekken naar Mariëngaarde; wie bij Gerke bleef, koos daarmee voor de cisterciënzers. En zo is het ook gebeurd. Het huis van Gerke werd een cisterciënzerklooster, onder de paterniteit van Klaarkamp, met

Wibrand als de eerste abt. Dat was in 1244 of kort daarna. Er was nog één probleem: de groep van Wigarathorpe bestond uit mannen en vrouwen, en cisterciënzers kenden geen dubbelkloosters. Waar moesten de vrouwen heen? Die besloten dat zij bij de norbertijnen zouden blijven. Ze zijn in de nabijheid van Gerkesklooster een eigen kloostertje begonnen dat verbonden werd met de norbertinesenpriorij Buweklooster. De abdij in Wigarathorpe kreeg officieel de naam Jeruzalem, maar men is altijd blijven spreken van 'Gerkes klooster'.

Natuurlijk duidt de naam 'Jeruzalem' - Stad van Vrede - in de christelijke traditie op het verlangen naar het hemelse Jeruzalem. De naamgeving heeft in dit geval vast ook verband gehad met Jeruzalem als eindbestemming van de kruistochten. Juist in de tijd dat Gerkesklooster werd gesticht, was Friesland onder de indruk van de kruistochtprediking van Olivier van Keulen. Veel Friese edelen zijn toen voor de kruistocht gewonnen. Voor jonge ridders was de keuze in die jaren dikwijls: kruisvaarder of monnik. Bernardus wist het wel: die noemde monniken 'de nieuwe ridderschap'.

Ontginningsarbeid

Zo weinig als we weten over het alledaagse kloosterleven in Gerkesklooster, zo veel weten we over de succesrijke ontginningsarbeid. De Lauwers is vanouds de grens tussen

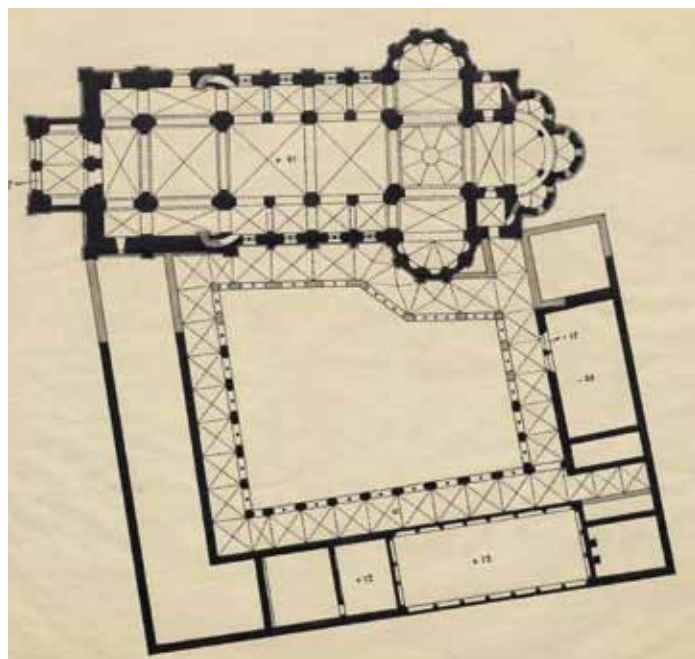

Tekening uit 1722 van het brouwhuis van Gerkesklooster dat in 1629 is verbouwd tot protestantse kerk.

Het voormalig brouwhuis van Gerkesklooster na de restauratie van 1975.

Het is de enige voormalige cisterciënzerkerk in Nederland die voor het katholieke nageslacht is bewaard. Maar een typische cisterciënzerkerk kan zij niet genoemd worden.

Bouwkundige tekening van de Munsterabdij van vóór 1850.

Het zuidelijk deel van het klooster voordat het in 1924 is afgebroken.

De restauratie van Cuypers blijft omstreden.

Het zuidelijk deel van het klooster was in de negentiende eeuw niet afgebroken, want de gebouwen waren nog tot 1924 in gebruik als kazerne. Daarna gaf de directeur van Monumentenzorg zijn toestemming om deze laatste restanten van het klooster af te breken. Nu zou de Munsterkerk geheel vrij komen te liggen, precies wat Cuypers een halve eeuw eerder al had willen bereiken. Toen tijdens de afbraak de oude refter te voorschijn kwam, met zuilen en schilderijen, rees er verzet tegen de sloop. Het mocht niet meer baten. Zoon Jos Cuypers bouwde op de opgevallende plaats woningen. De twaalf kapitelen en vier basementen die zijn teruggevonden gingen naar het Stedelijk Museum van Roermond. De muurschilderingen zijn verloren gegaan. Op de plaats van de kloostergang werd in 1930 een groot bronzen standbeeld van een bevlogen Pierre Cuypers onthuld.

Na de oorlog zijn alle ramen van de Munsterkerk vernieuwd. In de jaren 1959-1966 en 1978-1981 kon het interieur enigszins in de oorspronkelijke vorm worden hersteld. Daarbij zijn de oude wandbeschilderingen teruggevonden die onder negentiende-eeuwse pleisterlagen verborgen waren.

Kunstschatten

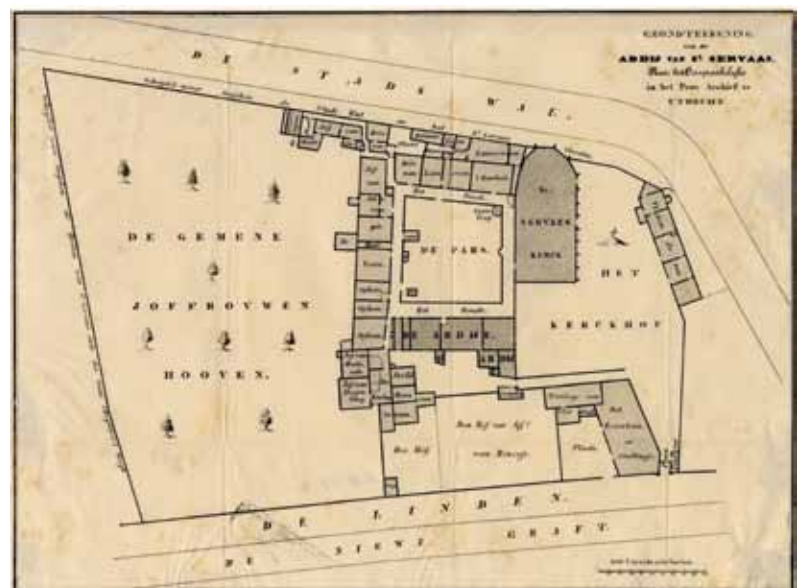
Het valt op hoeveel kunstschatten van de Roermondse abdij er over zijn, in vergelijking met alle andere cisterciënzerkloosters in ons land. Toch is ook in Roermond door de Beeldenstorm van 1566, de stadsbrand van 1665 en het optreden van de Franse bezetting na 1794 nog heel wat van de oorspronkelijke inventaris verloren gegaan. Toen de kerk in 1803 weer voor liturgisch gebruik werd vrijgegeven, is zij inderhaast aangekleed met beelden en schilderijen die uit de oude kerk waren gered, samen met beelden uit andere Roermondse kerken die waren opgeheven. In 1850 heeft Cuypers echter veel van de oorspronkelijke meubels, beelden en altaren uit de Munsterkerk verwijderd en vervangen door creaties uit zijn eigen atelier. De originele altaren en beelden waren welkom in de Sint-Augustinuskerk 'op den berg' in Elsloo; die het jaar daarvoor net in gebruik was genomen. Daar zijn nu nog steeds de twee vroeg zestiende-eeuwse zijaltaren te bewonderen, gewijd aan Sint-Anna-te-Drieën en aan de Heilige Familie. Ook het Sinte-Barbarabeeldje en het beeldje van de Heilige Catharina in deze kerk zijn afkomstig uit de Munsterkerk.

Kaart van de stad Utrecht (1572). In de rechter bovenhoek de Sint-Servaasabdij.

Sint-Nicolaaskerk, maar toch in afzondering en stilte. Een ideale plek voor een zusterklooster, en veilig binnen de muren van de bisschopsstad.

Waarschijnlijk hebben de cisterciënzerinnen pas na hun verhuizing naar de stad de heilige Servatius als patroonheilige aangenomen. Servatius was volgens de legende een bloedverwant van Jezus en Johannes de Doper, die in de vierde eeuw bisschop van Tongeren is geworden. Hij ligt begraven in Maastricht. Niet bepaald een voor de hand liggende patroonheilige voor een zusterklooster in Utrecht. De bisschopsstad had echter een internationale status hoog te houden wat zijn patroonheiligen betrof, en heiligen uit Utrecht zelf zijn helaas niet bekend. Vandaar dat belangrijke kerken van Utrecht patroonheiligen hadden als Sint-Willibrord (die uit Engeland kwam), Sint-Maarten (uit Hongarije) en Sint-Catharina (uit

Plattegrond van de Sint-Servaasabdij. De situatie rond 1650.

Ter Hagen (Maria Blijdschap)

In het Land van Axel in Zeeuws-Vlaanderen staat midden in de Nieuw-beoosten Blij-bezuidenpolder maar één boerderij. Het hoofdhuis stamt gedeeltelijk nog uit het eind van de zeventiende eeuw. De oorsprong ligt in een nog veel verder verleden: hier stond van 1236 tot 1574 gedurende meer dan driehonderd jaar de cisterciënzerinnenabdij Ter Hagen. Het was een van de vijftientig vrouwenkloosters die in de tijd van gravin Johanna (1194-1244) in Vlaanderen zijn gesticht. In 1574 is de abdij verwoest en zijn de zusters naar Gent gevlucht. Daar hebben zij hun klooster Terhagen gedurende twee eeuwen voortgezet, tot het in 1796 door de Fransen werd opgeheven. Tien jaar later is uit het oude Terhagen de Congregatie van de Zusters van Liefde voortgekomen, die nog altijd bestaat.

Ter Hagen was een Vlaamse abdij. De zusters zijn vertrokken toen het gebied ten zuiden van de Scheldemonding frontgebied werd tussen Spaanse en Staatse troepen. Het is na 1648 onder bestuur van de Republiek gekomen en werd in 1814 als Zeeuws-Vlaanderen deel van de provincie Zeeland.

De Honte of Westerschelde is vanouds de natuurlijke grens tussen Zeeland en Vlaanderen. Ten noorden van de Honte liggen de Zeeuwse eilanden. Ten zuiden ligt oostelijk Vlaanderen met het schorrengebied van de Vier Ambachten: Hulst, Axel, Boekhoute en Assenede. Vanaf 1200 is dit gebied door de Vlaamse abdijen geleidelijk bedijkt en geëxploiteerd. In het ambacht Assenede is ten noordwesten van Zelzate omstreeks 1230 een zusterklooster begonnen. Toen het kort daarop van gravin Johanna van Constantinopel grond ter beschikking kreeg in het ambacht Axel ten zuiden van

Zuiddorpe, is het daarheen verplaatst, midden in de polder ten oosten van de Blije (de waterloop van Axel naar Gent). Het kreeg de naam van Onze-Lieve-Vrouw Ter Hagen en werd met een schalkse toespeling op de naam van de waterloop ook wel 'Maria Blijdschap' genoemd. Gravin Johanna zorgde dat het klooster in 1236 in de cisterciënzerorde werd opgenomen.

De streek ten zuiden van de Honte of Westerschelde was schorrengebied: een gebied van eilanden en krekens, eb en vloed. Er waren soms grote overstromingen. De zusters zijn daarom in 1269 verhuisd naar hun bezit 'Verloren-

aangezien en dikwyls ook alzo genoemd wierd, want hy was zoetaardig, welsprekend, goedtieren, medelydend en heeft vooral uitgeschenen in het beoefenen van werken in barmhartigheid.' Hij is zevenendertig jaar prior van Sibculo gebleven. Voor het klooster waren het jaren van bloei op geestelijk en materieel gebied. Ongeveer tachtig mensen telde Sibculo toen, monniken en conversen. In 1491 is hij als prior afgetreden; een jaar later is hij gestorven, tachtig jaar oud. Hij heeft veel betekend voor de monniken van Sibculo, en Groot- en Klein-Burlo. Hij was visitator van het klooster Marienberg in IJsselstein en heeft dat ambt 'met vaderlijke genegenheid' vervuld. Voor de zusters van Jesse heeft hij 'zonder ophouden schier onverdragelyken arbeid uitgestaan'.

Opgravingen van 1928 met Ludwig van Heek. Toen waren er nog opvallend veel overblijfselen. De zuilen zijn verkocht en onder andere gebruikt bij de bouw van een Mariakapel in Oud-Borne in 1954-1957.

Na 1570

De onrust op het eind van de zestiende eeuw ging ook Sibculo niet ongemerkt voorbij. Het klooster kreeg te maken met oorlogsgeweld. In 1579 traden de Staten van Overijssel tot de Unie van Utrecht toe. De hervormde godsdienst werd ingevoerd, de kloosters werden opgeheven. Hun bezittingen vervielen aan de Staten. In het begin werd met Sibculo niet zoveel haast gemaakt. Prior Sander Suir kon met enkele monniken in het klooster blijven wonen. De

andere monniken konden terecht in het klooster Marienwald bij Frenswegen, een klooster van de Windesheimer regulieren, vlak over de grens bij Nordhorn. In 1604 besloot de Overijsselse overheid in Sibculo 'de kerk en ander onnodig getimmer af te breken'. Maar de monniken gingen onverstoort door met reparaties aan het dak van de refter. In 1611 werd begonnen, de erven en landerijen van het klooster aan de meestbiedende te verpachten. Pas in 1620 heeft de laatste monnik Sibculo verlaten. De gebouwen stonden toen al bloot aan roof, plundering, brandstichting en vernieling. Veertig jaar later trof een bezoeker alleen nog maar de resten van de kerk en het bakhuis aan. Die zijn in 1850 opgeblazen, om de brokstukken te gebruiken voor de versterking van de Hondsbossche Zeewering. *Terar dum prosim!*

Het terrein

Sibculo ligt 10 kilometer ten zuiden van Hardenberg. Achter de huidige protestantse kerk is een wat hoger gelegen terrein met hei en bosjes. De plaats waar het klooster heeft gestaan is voor een deel met een droge gracht omgeven. Het terrein is in de jaren twintig van de vorige eeuw opgekocht door industrieel Ludwig van Heek, 'de grondlegger van de Enschedese textielindustrie' (1871-1931). Hij heeft in 1928 als amateur-archeoloog opgravingen laten verrichten in de zuidhoek van het kloostercomplex. Toen was er bovengronds heel wat meer te zien dan nu. De opgravingen zijn opgehouden door de ziekte en het overlijden van Van Heek. Daarna is er veel vernield en weggehaald. Zo kon de parochie van Borne in 1954-1957 in Oud-Borne de Mariakapel aan de Koppelsbrink bouwen met gebruikmaking van zuilen en stenen van Sibculo.

Bovengronds zijn er nu geen bouwresten meer. De put die is teruggevonden op de plaats waar de bakkerij en het brouwhuis hebben gestaan is indertijd door Van Heek 'hersteld' met behulp van bouwrestanten uit Frankrijk. Op de plaats van de kloosterkerk bevindt zich een omheind graf met de grafsteen uit de kloostertijd van een verder ontraceerbare man: 'Hyr leghet begraven Gurte Heiteweggen van Zwolle - bidt voer de ziele. 1501'.

Sinds 1972 staat het terrein onder Monumentenzorg. De bewoners van Sibculo zijn zeer actief: er is een Stichting Klooster Sibculo opgericht en een museum 'Zichtbaar Verleden' gekomen. Het kloosterterrein is nog altijd vrij toegankelijk; de bodem wordt verder onderzocht.

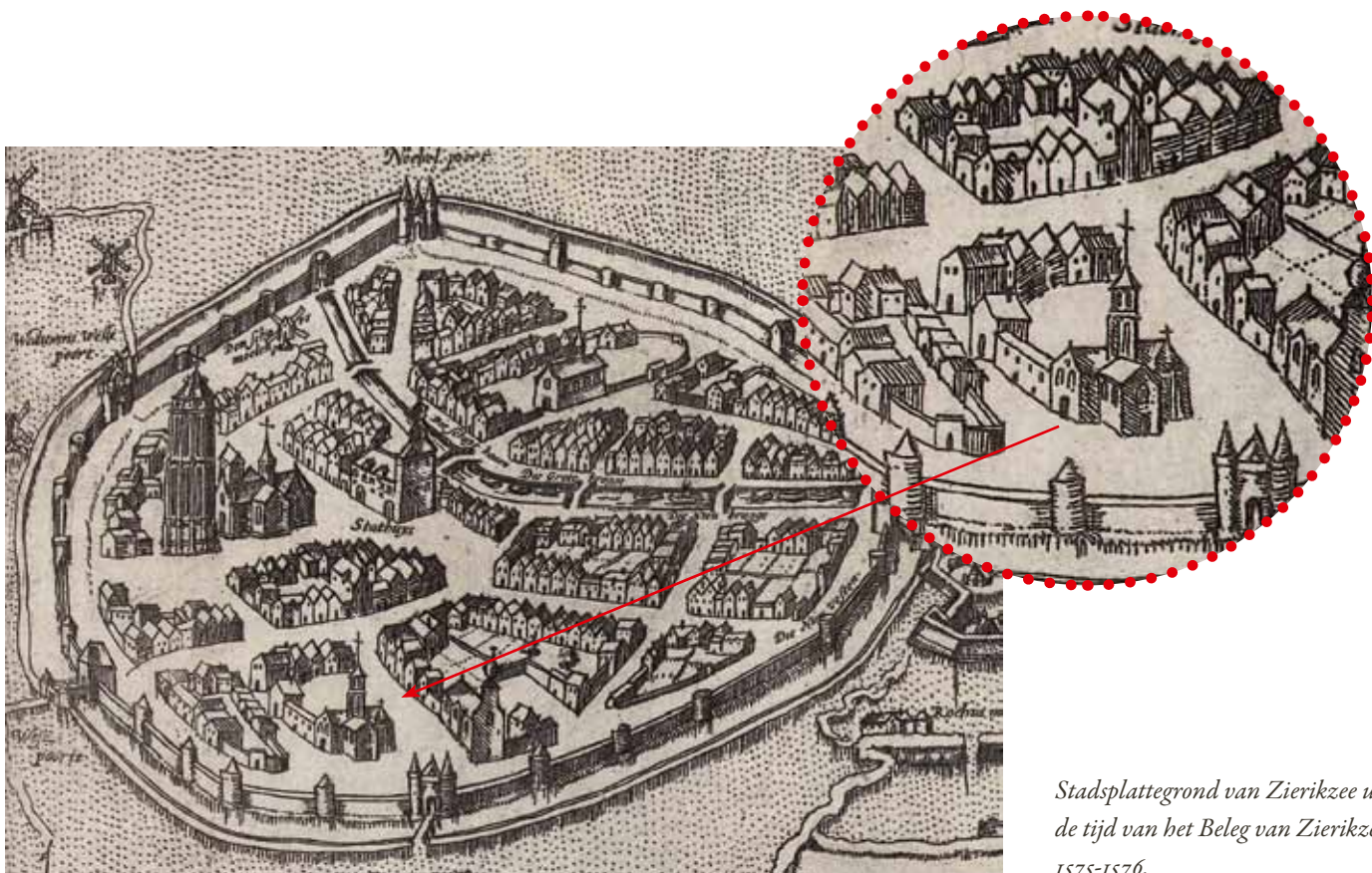
Waarschoot (Onze-Lieve-Vrouw Ten Hove) (B.)

In 1445 begon ridder Simon Utenhove een cisterciënzerklooster in zijn kasteel bij Waarschoot in het Vlaamse Meetjesland. Het klooster heeft zich aangesloten bij de Colligatie van Sibculo. Zeven monniken uit het Warmondse Mariënhaven hebben het nieuwe klooster bevolkt. In de zestiende eeuw kreeg het klooster te maken met plundering en brandstichting door de geuzen. In 1645 was de schade zo groot dat de monniken verhuisden naar Gent. Daar bleven ze tot het klooster in 1797 door de Fransen werd opgeheven. De kloostergebouwen in Gent zijn gesloopt. In het buitengebied van Waarschoot is het Priorshuis blijven staan. Het is in 2006 gerestaureerd.

De Colligatie van Sibculo begon in 1418 met drie kloosters: Mariënborg bij IJsselstein, Mariënhaven bij Warmond, en Sibculo. Twaalf jaar later sloot Mariënkroon in Heusden zich aan, dertien jaar daarna werd Mariëndonk gesticht. In 1445 sloot een Vlaams klooster zich aan bij de Colligatie: de stichting van Simon Utenhove in Waarschoot. Kort daarna volgde de stichting van Pieter Pot in Antwerpen, daarna Groot-Burlo en Klein-Burlo in Duitsland. Uiteindelijk bestond de Colligatie in 1485 uit dertien monnikenkloosters: negen in de Noordelijke, twee in de Zuidelijke Nederlanden en twee in het grensgebied van Duitsland (de drie verder gelegen Duitse kloosters niet meegerekend).

De Gentse patriciër Simon Utenhove dacht er al langer over een cisterciënzerklooster te beginnen in zijn kasteel-

tje in het Meetjesland - een laatmiddeleeuwse woontoren midden in een streek van bos, heide en moeras, vijftien kilometer ten noordwesten van Gent. Hij en zijn vrouw Margaretha de Busere hadden geen kinderen. Simon zou lekenbroeder worden in het nieuwe klooster, terwijl zijn vrouw zou intreden bij de cisterciënzerinnen van de Bijloke abdij in Gent, dat oorspronkelijk ook een stichting van de familie Utenhove was geweest. Simon Utenhove legde zijn plan voor aan het Generaal Kapittel van de orde. De abt van Villers heeft het nodige onderzoek verricht, waarna de stichting op 5 oktober 1447 door de cisterciënzers is aanvaard. Het huis werd hiermee de zesde priorij van de Colligatie van Sibculo, met de naam Onze-Lieve-Vrouw Ten Hove - een zinspeling op de naam van de stichter. Het klooster is ingewijd in 1448. Het Warmondse Mariënhaven kreeg de paterniteit. Daar kwamen ook de eerste zeven

Stadsplattegrond van Zierikzee uit de tijd van het Beleg van Zierikzee, 1575-1576.

gens het Memorieboek van Warmond had hij 'drie schoene boecken' geschreven. Na hem zijn in Mariënhof vooral monniken van het Antwerpse Sint-Salvator klooster als prior aangesteld.

Prior Cornelius Poldermans vermoord

Door de pest en door de stadsbrand van 1526 heeft het klooster het zwaar te verduren gekregen. Toen Zierikzee op 8 augustus 1572 naar de Prins van Oranje overging, moesten de 'bernardieten' zoals men ze hier noemde, vertrekken. Prior Cornelius Poldermans weigerde en werd op 14 februari 1572 in zijn eigen klooster vermoord. Hij wordt in de orde als een martelaar vereerd. Zijn portret, een kopergravure, wordt bewaard in de Sint-Bernardusabdij van Bornem (B). De verlaten kloostergebouwen werden in 1577 aan de stad toegewezen en in 1583 in het openbaar verkocht. Halverwege de zeventiende eeuw werden ze gesloopt en kwamen er woonhuizen voor in de plaats. De buurt werd toen nog altijd 'in de Barnardyte' genoemd.

Het klooster stond aan de Wevershoek, bij de huidige Regenboogstraat. Het voormalige kloosterterrein wordt begrensd door de Wevershoek, de Regenboogstraat, de Raamstraat en het zuidelijk Kerkhof van de Sint-Lievensmonster. Het was door een sloot en een muur van het

Sint-Lievenskerkhof afgescheiden. In 1905 en 1911 werden fundamenteën en geraamten aangetroffen. Op perceel Regenboogstraat 4 vond men in 2006 bij de bouw van woningen twee lagen van een tegelvloer, muurresten en een gemetseld graf met een geraamte zonder hoofd van een lange man (de prior?).

De plaats waar het klooster heeft gestaan. Op de achtergrond de toren van de Sint-Lievensmonsterkerk, gebouwd van 1454 tot 1510.

In Veenwouden staat aan de Monnikenweg de toren van de Schierstins, een uithof van Klaarkamp.

Sion (v)

Vrouwenklooster van Klaarkamp, hier vóór 1215 gevestigd, opgeheven in 1580. Het stond op de terp aan de Singel even ten westen van **Niawier**, waar nu de boerderij 'Sion' staat, die deels met de oude stenen is gebouwd. Coördinaten 191-592.

Nazareth (Genezareth) (v)

Ook een vrouwenklooster van Klaarkamp van vóór 1218. De boerderij 'Genezareth' aan de Zuidermiedweg onder **Hallum**, halverwege Hijum en Bartlehiem, staat op de plaats van het klooster dat na 1580 is opgeheven. Coördinaten 183-588.

Nijklooster (Aula Dei) (v)

Het vrouwenklooster van Bloemkamp uit 1233, opgeheven na 1580. Anderhalve kilometer ten noorden van **Scharnegoutum** aan de provinciale weg N 354 van Sneek naar het noorden, de Blankendalweg, ligt links van de weg de boerderij 'Nykleaster'. Coördinaten 175-565.

Aan de Lege Dijk staat een moderne beeldengroep van de Nonnen van Nijkleaster.

Vrouwenklooster (Galilea) (v)

Het vrouwenklooster van Gerkesklooster, gesticht vóór 1326. Opgeheven in 1580. In **Burum**, aan de Friesestraatweg van Visvliet naar Kollum, één kilometer voorbij Visvliet, links op nummer 1-3, net over de provinciegrens, staat de boerderij 'Vrouwenklooster'. Coördinaten 211-586.

Mariënbosch (v)

Een klein klooster, eertijds Steenkerk geheten, in 1510 onder de hoede van Bloemkamp gekomen. In 1580 opgeheven. Het klooster moet in **Luinjeberd** aan de zuidzijde van de Aengwirdeweg hebben gelegen, waarschijnlijk in de buurt van het huidige kerkhof. Coördinaten 191-556.

Het Waddeneiland **Schiermonnikoog** was een uithof van de 'schiere monniken' van de abdij van Klaarkamp. Overblijfselen uit die periode zijn in de golven verdwenen. In het centrum van het dorp staat ter herinnering het bronzen beeld 'De schiere monnik'.

Waar nu onder **Lichtaard** de boerderij 'Bannerhûs' staat aan de noorddijk van de Ee tegenover Klaarkamp (Bannerhus nr.1, Raard) heeft Klaarkamp omstreeks 1180 zijn eerste vrouwenklooster 'Bernardahuis' gehad. Later een uithof. Coördinaten 191-592.

De middeleeuwse kerken van **Jannum** (189-591) en **Sybrandahuis** (192-591) waren mogelijk patronaatskerken van Klaarkamp. In de kerk van Jannum een tentoonstelling met o.a. een dertiende-eeuws kapiteeltje uit het cisterciënzerinnenklooster Sion in Niawier.

De veertiende-eeuwse **Schierstins** in **Veenwouden**, Hoofdstraat 1, is in de vijftiende eeuw door Klaarkamp in gebruik genomen als centrum van hun veenexploitatie. Nu Cultureel Historisch Centrum. www.schierstins.nl. Coördinaten 195-583.

In de kerk van **Franeker** bevindt zich de grafsteen van de